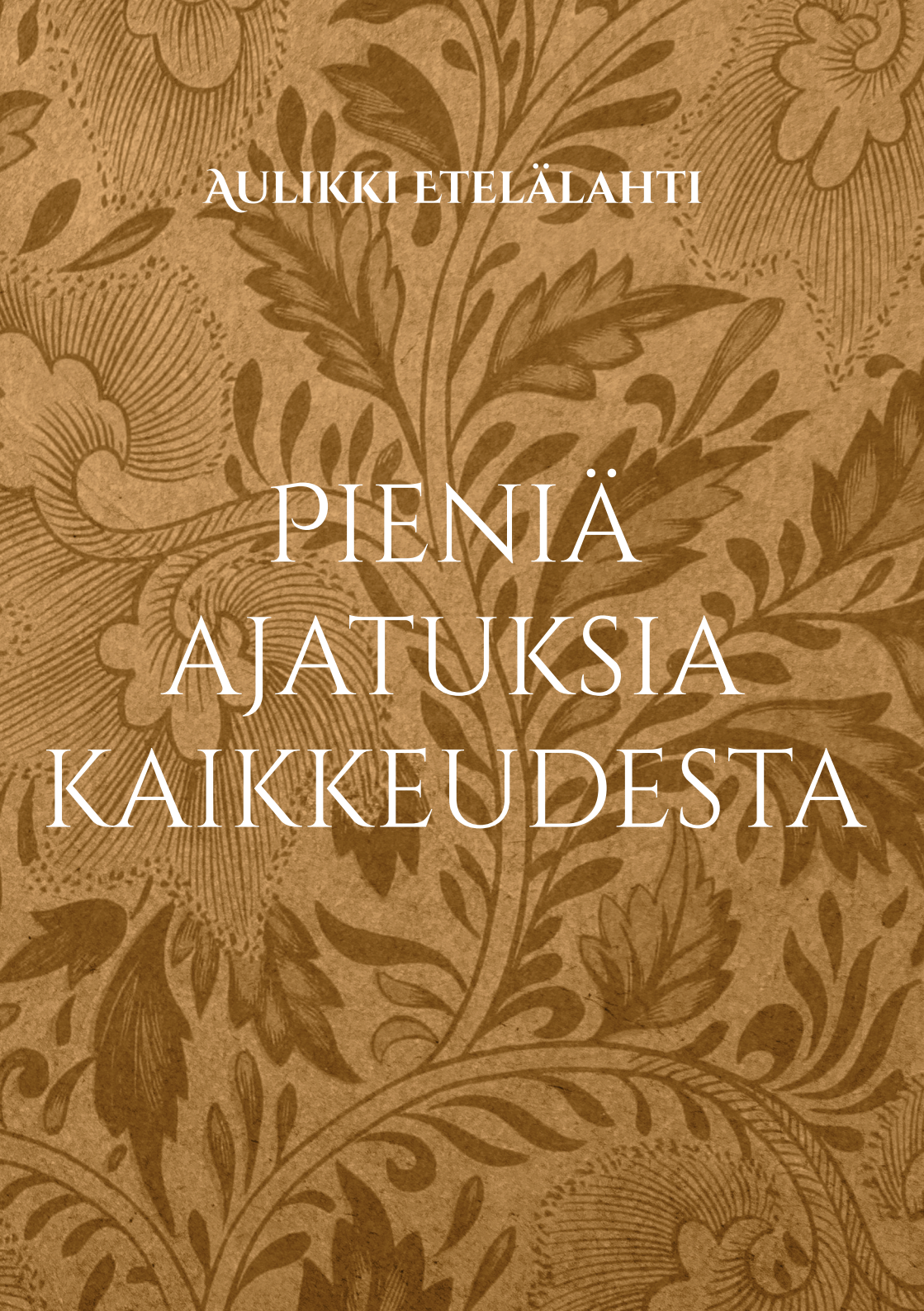

AULIKKI ETELÄLAHTI

PIENIÄ
AJATUKSIA
KAIKKEUDESTA

Aulikki Etelälahti

Pieniä ajatuksia kaikkeudesta

Nimikkeen automaattinen analysointi tietojen, erityisesti mallien, trendien ja korrelaatioiden, saamiseksi tekijänoikeuslain 13b § ("tekstin- ja tiedonlouhinta") mukaisesti on kielletty.

© 2026 Aulikki Etelälahti

Kannen suunnittelu: Aulikki Etelälahti

Sisuksen taitto: Pq Etelälahti

Kuvat: Olenchic, Pixabay.com

Kustantaja: BoD · Books on Demand, Mannerheimintie 12 B, 00100 Helsinki,
bod@bod.fi

Kirjapaino: Libri Plureos GmbH, Friedensallee 273, 22763 Hampuri, Saksa

ISBN: 978-952-80-5354-5

Sisällysluettelo

1. Berlin Isaiah: Vapaus, ihmisyy ja historia.....	9
2. James, William: Pragmatismi.....	25
3. Platon: Teokset osa 1: Apologia sekä Teokset 3: Faidon, Pitot ja Faidros.	43
4. Comte-Sponville, André: Pieni kirja suurista hyveistä.....	73
5. MacIntyre, Alasdair: Hyveiden jäljillä (After Virtue).....	90
6. Sihvola, Juha: Maailmankansalaisen etiikka.....	102
7. Csikszentmihalyi Mihaly: Creativity – Flow and the Psychology of Discovery and Invention.....	117
8. Pfenninger, K.H. & Valerie, R.S.: The Origins of Creativity.....	132
9. Seligman, Martin E. P.: Authentic Happiness: using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfilment.....	152
10. Bruner Jerome: Acts of Meaning.....	171
11. Stern Daniel N.: The Present Moment in Psychotherapy and Everyday Life	185
12. Fredrickson, B. L.: Positivity.....	196
13. Vaillant, G. E.: Hengellisyden evoluutio – uskon tieteellinen puolustus	210

ESIPUHE

Hyvä lukija,

tässä teoksessa esillä olevat 13 esseetä muodostavat filosofian syventävien opintojen kokonaisuuden, jonka suoritin osana tohtorin tutkintoani. Esseiden pohjana ja virikkeinä olivat Aalto-yliopiston professori emeritus Esa Saarisen juuri minulle taiten valitsemat teokset. Olen hänelle tästä yhteistyöstä kiitollinen.

Esseet on järjestetty Tampereen yliopiston syventävän filosofian ja organisaatiotutkimuksen (Work Psychology and Leadership Supplementary Field for doctoral studies: Applied Philosophy and Organisational Research (A)) opintosuunnitelman 2010-2015 mukaisesti neljään osioon: alkuperäisteokset, etiikka, luovuus ja filosofinen psykologia. Esseitä ei välttämättä tarvitse lukea järjestyksessä, niin kuin niitä ei aivan tarkkaan tässä järjestyksessä ole kirjoitettukaan.

Nämä teokset ovat antaneet minulle niin paljon, avanneet ja avartaneet mielenmaisemiani. Siksi haluaisin, että sinäkin, lukijani, pääsisit niistä osalliseksi.

Toivotan sinulle antoisia lukuhetkiä!

Aulikki Etelälahti

I ALKUPERÄISTEOKSET

1. BERLIN ISAIAH: VAPAAUS, IHMISYYS JA HISTORIA

Isaiah Berlin käsittelee teoksessaan Vapaus, ihmisyyys ja historia filosofisia kysymyksiä historian eri aatesuuntien näkökulmista. Teosta voisi kuvata Berlinin matkaksi halki eri filosofien ajatuksia ja virranneita aatesuuntia. Berlin hämmäntävän monimuotoisesti ja yksityiskohtaisesti kuvaa ajatuksiaan suhteessa eri filosofien näkemyksiin ja eri aatesuuntauksiin. Berlin määritteli filosofisiksi kysymyksiksi sellaiset, joihin ei ole löytynyt yksiselitteistä vastausta. Berlin valottaa, että filosofisen kysymyksen tunnusmerkkejä on se, että se pohdituttaa eikä siihen löydy yleispätevää ratkaisua, eikä yleisesti hyväksyttyä tulkintaa.

Berlin pohdiskeli erityisesti merkityksen ongelmia. Häntä kiinnosti kuten myös muitakin filosofi ja merkitysten lisäksi kysymys siitä, onko todellisuus rajoittunut vain siihen, mitä aistit tavoittavat. Osa filosofiista piti maailmaa inhimillisten kykyjen mielikuvituksen tuotteena, osalle puolestaan todellisuus oli ihmisestä riippumaton ja samalla ihmisen tavoittamattomissa, osa taas oli sitä mieltä, aistikokemuksen kautta voi tavoittaa ulkoisen aineellisen maailman.

Berlin ihaili valistuksen pyrkimystä vapauttaa ihmiset muun muassa perinteen, uskonnon, taikauskon ja politiikan edustamasta lakihenkisyydestä. Berlin kiinnostui valistusfilosofien ajatuksista, että yhteiskunnallista, poliittista, moraalista ja jopa henkilökohtaista elämää koskevat perustotuudet voitiin selvittää samalla tavalla kuin luonnontieteissä oli onnistuttu selvittää totuudet, jotka koskevat ulkoista maailmaa. Tämä vaati vain oikean menetelmän löytämistä. Valistuksen mukaan kaikkiin todellisiin kysymyksiin oli olemassa vain yksi oikea vastaus. Ja kun oikeat vastaukset löydetäisiin, pystyttäisiin ratkaisemaan kaikki inhimilliset ongelmat.

Berlin oivalsi, että kaikkien suurten filosofien näkemyksissä oli yhteistä platonilainen ihanne, jonka mukaan siis jokaiseen kysymykseen on olemassa vain yksi tosi vastaus. Tämän vastauksen löytämiseksi tulisi löytää luotettava menetelmä. Berlin itse ei kuitenkaan hyväksynyt ajatusta, että kaikkiin kysymyksiin voisi olla yksi oikea vastaus.

Berlin löysi myös toisinajattelijoina. Muun muassa Machiavellin mukaan kaikki hyveet ja ihanteet eivät välttämättä ole sopusoinnussa keskenään. Myös Montesquieun mukaan erilaisissa ympäristöissä asuvilla ihmisillä on olosuhteiden vuoksi erilaiset perinteet ja tottumukset, joiden avulla edistettiin samoja päämääriä. Vicon mukaan kullakin yhteiskunnalla on oma näkemyksensä todellisuudesta, itsestään ja suhteestaan menneisyyteen, luontoon, päämääriin. Herder päätyi näkemykseen, että jokaisella kulttuurilla oli oma elintapansa. Berlinin mielestä sekä Vico että Herder edustivat pluralismia, jota Berlin siis itsekkin kannatti. Pluralismin mukaan toisia kulttuureita, elämisen tapoja voi ymmärtää, vaikkei jakaisikaan näitä heidän kanssaan. Ihmiset voivat tavoitella monia erilaisia päämääriä ja silti kyetä tuntemaan myötätuntoa toisiaan kohtaan.

Vaikka Berlin oli sitä mieltä, että kullakin kulttuurilla on omat arvonsa, hän uskoi, että on olemassa objektiivisten arvojen maailma. Ne ovat päämääriä, joita ihmiset tavoittelevat niiden itsensä vuoksi. Berlin piti itseään objektivistisena arvopluralistina: oli olemassa objektiivisia erilaisia jopa yhteen sovittamattomia arvoja. Arvoja oli Berlinin mielestä kuitenkin rajallinen määrä. Berlin ei siis hyväksynyt, että arvot olivat pelkästään yksilön tai kulttuurin luomuksia. Koska Berlin näki, että arvot olivat objektiivisia ja niitä oli rajallinen määrä, hänen mukaansa kuka tahansa ihminen saattoi ymmärtää jonkin arvon merkittävyyden, vaikkei itse välttämättä hyväksynytäkään tuota arvoa.

Berlin ei myöskään hyväksynyt romantiikan näkemystä, jonka mukaan kulttuurin arvot eivät olleet objektiivisia totuuksia, vaan ihmisten luovan työn tulosta. Berlinin mukaan romantiikka edusti virhepäätelmää, että elämä on taidetta ja että poliittinen johtaja on taiteilija, joka saa käsitellä ihmisiä oman näkemyksensä mukaan. Berlinin mielestä tuo ajatus johtaa raakaan väkivaltaan. Tämä näkemys oli Berlinin mukaan pohjana 1800-luvun jälkipuoliskolta alkaen vaikuttaneissa muun muassa nationalismissa, anarkismissa, marxismissa, fasismissa ja eksistentialismissa.

Berlin pohtii eri kulttuurien arvojen ja päämäärien yhteensovittamista. Ja tulee siihen tulokseen, etteivät kulttuurit sovi yhteen, koska arvot voivat joutua ristiriitaan toistensa kanssa. Berlinin mielestä arvot voivat olla ristiriitaisia jo yksilönkin mielessä. Tämä ei kuitenkaan Berlinin mukaan tarkoita sitä, että yhden arvon täytyy olla oikea ja muiden vääriä, koska ihminen voi toisessa tilanteessa olla pitää oikeudenmukaisuutta ehdottomana arvona ja toisessa taas armoa tai sääliä.

Berlin peilaa historiaan ja ihmiskuntaan liittyviä vapauden, arvojen ja täydellisen maailman käsitteitä. Berlinin ajattelussa näkyy erittäin humaani ajatus kautta linjan. Näen Berlinin rauhanlähettiläänä. Hän uskoo, että vaikka arvoristiriitoja ei voida välttää, niitä voidaan kuitenkin lieventää. Hän uskoo kompromissien mahdollisuuteen. Berlinin näkemyksen mukaan arvot täytyy panna järjestykseen, mutta tämä järjestys ei kuitenkaan saa koskaan olla lopullinen eikä ehdoton. Berlin kantaa huolta maailman kärsimyksestä, ja hän näkee yhteiskunnan ensimmäisenä veloitteena äärimmäinen kärsimyksen estämisen. Kärsimyksen estämiseksi Berlin näkee mahdollisuuden siinä, että konkreettisissa tilanteissa sääntöjen, arvojen ja periaatteiden täytyy vaihtelevasti joustaa toistensa hyväksi. Berlin tavoittelee kunnollista yhteiskuntaa, joka edellyttää nöyryyttä siinä, että ihmisen tietämys on rajallista

sekä yksilöitä ja yhteiskuntia koskeva ymmärrys epätäydellistä. Kuitenkin Berlin tunnustaa, että eri yhteiskunnissa elävien ja eri aikoina eläneiden ihmisten näkemykset oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta ovat varsin pitkälti samoja. Vaikka yleispäteviä arvoja ei olekaan, on sentään vähimmäistaso, joka yhteiskunnan täytyy saavuttaa pysyäkseen koossa. Mutta päätökset täytyy tehdä tilanteen mukaan.

Koska Berlin piti itseään arvopluralistina, hänen oli vaikea uskoa siihen, että joskus voitaisiin saavuttaa ihanneyhteiskunta. Ihanneyhteiskunta olisi edellyttänyt, että ihmisten arvot ja kaikki hyvät asiat voitaisiin toteuttaa samanaikaisesti. Berlin ei nähnyt mahdolliseksi sovittaa yhteen täydellistä vapautta ja täydellistä tasa-arvoa, koska vahvat sortaisivat heikkoja, jos saisivat toteuttaa vapaasti itseään. Berlin ei näe mahdollisena täydellistä sopusointua velvollisuuksien ja etujen suhteen. Tämän Berlinin näkemyksen mukaan oletan, että Berlin ei siis uskonut, että ihminen voisi olla pohjimmiltaan hyvä. Berlinin mielestä utopismi johtaa totalitarismiin ja terrorismiin. Ja niitä Berlin halusi vastustaa. Berlin korostaa pluralismia humanina näkemyksenä, joka sallii inhimillisyyden ja joka hyväksyy kaikkien arvot, muttei välttämättä kannata niitä.

Berlinin mielestä arvokonfliktit kuuluvat olennaisesti ihmisyyteen. Berlin ei ymmärrä, mitä ylipäänsä voidaan tarkoittaa täydellisellä harmonialla, jossa kaikki hyvät asiat vallitsevat yhtäikaa. Berlin painottaa, että ylimmät hyvät asiat eivät voi kaikki toteutua yhtäikaa. Berlin näkee jopa pelottavana ajatuksen täydellisestä yhteiskunnasta, koska se voi johtaa siihen, että jotkut haluavat pelastaa koko ihmiskunnan asevoimin, toiset taas pelkästään oman rotunsa. Berlin myöntyy kuitenkin siinä, että uhraukset lyhyen aikavälin tavoitteiden hyväksi ja pakottamien voisivat olla perusteltuja, ihmisen ahdingoissa.

Berlin analysoi osuvasti utopioiden yhteistä olemusta; yhteiskunnassa vallitsee pysyvä muuttumaton täydellisyys. Ihminen on saavuttanut päämääränsä ja kaikki on ikuisesti samanlaista. Ja analyysinsä lopputuloksena Berlin päätyy oikeastaan umpikujaan – ei siis voi olla utopioita, ei ole mahdollista olla muuttumaton. Berlin vähän kummeksuu, että vaikka historiassa kautta aikain on ymmärretty ihmisluonnon moninaisuus, niin silti on päädytty uskomaan utopioihin.

Berlin näkee utopian taustalla ajatuksen, joka siis sopii sekä kristilliseen että pakanalliseen utopismiin, että jossain vaiheessa on vallinnut täydellinen onni, jonka syystä tai toisesta särkyi. Tämän onnettomuuden jälkeen ihminen on jatkuvasti yrittänyt korjata tilanteen ja pyrkinyt saavuttamaan takaisin tuon onnen tilan. Siksi Berlinin mielestä utopismi länsimaisessa ajattelussa voidaan kuvata käsityksenä särkyneestä onnesta ja sen takaisin palauttamisesta. Berlin kuvaa kärjistäen, että tuo käsitys perustuu näkemykseen yhdestä ainoalla tavalla löydetystä ja yhdestä oikeasta vastauksesta kuhunkin kysymykseen.

Berlin toteaa, että optimistinen käsitys tulevaan yleismaailmalliseen harmoniaan on säilynyt. Berlin ikään kuin läpivalaisee ihmisen sisintä todetessaan, että useimmat ihmiset kuitenkin haluavat yleispätevän lopullisen ratkaisun. Ja Berlinin mielestä tämä lopulliseen ratkaisuun uskomisen saattaisi johtua siitä, että ihmiset eivät kestä todellisuutta ja että he haluavat uskoa johonkin suurempaan, joka takaa onnellisuuden. Mielestäni tämä ajatus on kristillisen opin tausta-ajatuksena. Eli sinne mihin kristinusko on levinnyt, olettaisin, että tällainen käsitys on vallalla. Berlinin esitys, että käsitys objektiivisista arvoista ja täydellisestä harmoniasta perustuu kaipuuseen lapsuuden turvallisuuteen, herätti minut pohtimaan, onko usko Jumalaan ja Jumalan täydelliseen maailmaan vain kaipuuta lapsuuden turvallisuuteen.

Berlin tutki poliittisen vapauden käsitteen merkitystä. Olennainen kysymys Berlinin mielestä oli se, miksi ihmisen tulee totella jotakuta muuta. Berlin kuvaa eri ajattelijoiden tapaa vastata kysymykseen filosofiseen kysymykseen, miksi pitää totella. Berlin erittelee erilaisia näkökantoja siitä, miksi ihmisen tulee totella toista ihmistä, johon siis luonnontieteellisillä keinoilla ei voida antaa vastausta. Yhden näkemyksen mukaan ihmisen tulee totella etuoikeutettujen olemassaolon mysteerin ymmärtävien käskyjä. Toisen näkemyksen mukaan ihminen kykenee vain auktoriteettien avulla toteuttamaan oikean olemuksensa. Berlin esittää lisäksi näkemyksen, jonka mukaan luonnollinen oikeus velvoitti ihmiset tottelemaan. Berlin toteaa, että määritelmä luonnollisesta oikeudesta jo itsessään on ongelmallinen; mistä löytyy yleispätevä määritelmä.

Analysoidakseen vapauden käsitettä Berlin määritteli negatiivisen ja positiivisen vapauden. Negatiivisessa vapaudessa on Berlinin mukaan kyse siitä, että ihmiseltä puuttuu jotain. Jokin tai joku estää häntä saamasta tai pääsemästä johonkin. Berlinin mukaan negatiivista vapautta käytetään vastattaessa kysymykseen ”mikä on se alue, jossa ihminen saa olla tai toimia tai kykenee toimimaan ilman ulkopuolisen puuttumista hänen olemiseensa, tekemiseensä”. Negatiivinen vapaus käsittää sen alueen, jolla ihminen voi toimia oman tahtonsa mukaan. Berlinin positiivinen vapauden tulkinta tulee esiin kysyttäessä, mikä tai kuka kontrolloi ja hallitsee ihmistä ja kuka kenellekin antaa käskyt tai määrää, mikä kunkin tulee olla tai mitä tulee tehdä. Positiivinen vapaus kuvaa sitä, että ihmisellä on oma itsemääräämisoikeutensa ja kontrollimahdollisuudet. Hän voi itse hallita tilannetta ja asioita sekä päättää itse, mitä tahtoo. Kukaan ei voi ”tahtoa” hänen puolestaan tai ”pakottaa tahtomaan”. Negatiivisen vapauden käsitteessä keskitytään ensi sijassa siihen, kuinka paljon ihminen kärsii ulkopuolisten puuttumisesta hänen elämäänsä. Positiivisen vapauden käsite puolestaan kiinnittää enemmän huomiota niihin sisäisiin tekijöihin, jotka vaikuttavat siihen, kuinka paljon ihminen voi toimia itsenäisesti.

(lisälähteenä: http://fi.wikipedia.org/wiki/Positiivinen_ja_negatiivinen_vapaus)

Vaikka kaikilla on sama vapaus tehdä jotain, toisilla on kuitenkin paremmat mahdollisuudet siihen, esimerkiksi rikas voi tehdä monia sellaisia asioita, joihin köyhällä ei ole varaa. Köyhällä ei ole niin paljon valinnan vapautta kuin rikkaalla. Niin kuin Berlin itsekin toteaa negatiivinen ja positiivinen vapaus eivät ole pelkästään vapauden kaksi tulkintaa, vaan myös asennoitumista vapauteen. Mielestäni vapauteen asennoituminen tulee esille siinä, miten vastaan seuraaviin kysymyksiin: voinko itse päättää, kuinka rikas olen tai kuinka rikkaaksi tulen? Estääkö minua jokin tai joku tulemasta rikkaaksi? Estäkö minä itse itseäni olemasta rikas tai tulemasta rikkaaksi? Kuinka pitkälle voin itse päättää omasta vauraudestani?

Berlin pohti, mitä vapaus kullekin ihmiselle merkitsee ja mikä arvo on vapaudella, jollei sen käyttämiseen ole todellisia mahdollisuuksia. Berlin pitää liberalistista näkemystä vapaudesta perusteltuna. Liberalistisen näkemyksen mukaan vapaus on ihmisten korkein päämäärä ja kukaan ei saa riistää toiselta vapautta. Vapaus on sama kaikille; kohtelee muita, niin kuin haluat heidän kohtelevan sinua ja maksa velkasi niille, joille kokonaan kuulu ansio vapaudestasi tai vauraudestasi tai sivistyksestäsi. Tämä liberalistisen käsityksen voin myös löytää kristinopin syvimmästä opista – kohtelee muita samoin kuin haluat itseäsi kohdeltavan.

Berlin näki, että pelkästään negatiivista vapautta sisältävä yhteiskunta johtaa eriarvoisuuteen. Berlin ottaa esimerkkejä englantilaisskleroosista, muun muassa Locke totesi, että ihmisten toimintaa täytyy kaventaa laein. Vastaavasti pitää myös määritellä henkilökohtaisen vapauden vähimmäisalue, jota ei saa loukata. Kiistelystä aiheena on kuitenkin ollut, mikä on vapauden vähimmäismäärä. Jotta oikeudenmukaisuus saavutetaan, kunkin yksilön tulee saada vähimmäismäärä

vapautta. Tällöin muita yksilöitä pitää estää riistämästä sitä keltään. Berlin näkee lain koko tehtävänä juuri sellaisten yhteentörmäysten välttäminen.

Jos negatiivinen vapaus on Berlinin mukaan johtanut pahimmillaan sotiin, positiivinen vapaus sen sijaan on Berlinin mukaan koitunut vieläkin vahingollisemmaksi. Julmimpia muotoja positiivinen vapaus saa, kun ihminen määritellään kykenemättömäksi tekemään valintoja ja pahimmassa tapauksessa positiivinen vapaus vastaa monismia: on vain yksi oikea totuus.

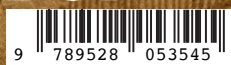
Berlin myöntää, että pidämme toisinaan hyväksyttävänä pakottaa ihmisiä jonkin sellaisen tavoitteen hyväksi, jonka saavuttamiseksi ihmiset toimisivat itsekkin, jos he eivät olisi niin ymmärtämättömiä tai tietämättömiä. Silloin pakottaja väittää, että hän tuntee ihmisten todelliset tarpeet paremmin kuin he itse. Berlin pohtii tuon vapauden sisältöä, mitä se käytännössä tarkoittaa. Ihminen ei siis tulekaan pakotetuksi, vaan hän itse asiassa itsekkin haluaa sitä, muttei ymmärrä toimia niin. Mieleeni nousee ajatus Hitleristä – näinkö Hitler toimi? Tätäkö on aivopesu, jolloin ihmisen oma minä ikään kuin sulatetaan ja muokataan uudelleen uudeksi minäksi?

Berlin kuvaa mielenkiintoisesti, kuinka ”vetäytymällä sisäiseen linnakkeeseen” voidaan kokea olevansa vapaita, vaikka näin ei ulkoa katsoen olisikaan. Berlin kuvaa vetäytymistä ikään kuin kieltäytymisellä siitä, mitä ei voi saavuttaa, jotta siinäkin ihminen kokisi olevansa tilanteen herra. Niinpä hänen on vapauduttava haluista, jotka hän tietää ja toteaa sellaisiksi, ettei pysty niitä toteuttamaan. Hän ikään kuin komentaa itseään olemaan haluamatta sellaista, jota ei voi saavuttaa. Ihminen on vetäytynyt itseensä ja kokee olevansa turvassa. Tämän näen myös yhtenä tapana välttyä haavoittumasta tai kokemasta heikkomuutta tai huonommuutta. Sisäinen linnake voisi siis kuvata omaa panssaria ulkomaailmaa vastaan, jossa ihminen ei koe voivansa olla oma itsensä. Onko tämä sitten valheellista itselleen vai tehokas suojautumismekanismi? Miksi

Kirja sisältää kolmentoista keskeisen filosofisen teoksen tiivistelmät, sekä näiden teosten kirjailijassa herättämät, pienet ajatukset suuresta kaikkeudesta. Kirjan aiheet on koottu neljän teeman alle: alkuperäisteokset, etiikka, luovuus ja filosofinen psykologia. Kirja johdattelee tiivistetysti valittujen filosofisten teemojen äärelle ja parhaimmillaan virittää sekä innostaa lukijan tutustumaan alkuperäisiin, upeisiin teoksiin.

Näiden pienten ajatusten siivittämänä haluan innoittaa ja haastaa sinut, lukijani, vielä suurempiin aivoituksiin ja oivalluksiin. Uskallathan lähteä matkalle ihmetysten ilmakehälle? -Aulikki

BoD

9 789528 053545